

Зміст

- 9 **Євген Лір**
Хай мовчать трипрокляті росії?..
- 21 **Ростислав Семків**
Свого не цураймось: кількасот слів
про недооцінені резерви
української літератури
- 36 **Богдан-Олег Горобчук**
(Не)український авангард
- 53 **Остап Українець**
S.T.A.L.K.E.R. як маніфест
радянської спадщини
- 65 **Денис Яшний**
Тренди чи свідомі маніпуляції.
До комерційних світлин
межі ХІХ-ХХ століть
- 81 **Діана Клочко**
Герої, мародери
й «омолодження» після пожеж
- 106 **Катерина Липа**
За ленінським планом
монументальної пропаганди

- 130 **Ірина Пустиннікова**
В архітектурній окупації
- 150 **Кирило Чуйко**
Росія в українській архітектурі
- 162 **Анжеліка Рудницька**
Музика нульових: повзучий вплив
росії на українську культуру
- 177 **Андрій Забіяка**
Телеколаборація
- 189 **Лєна Чиченіна**
Російсько-українська динаміка в кіно
- 209 **Володимир Половський**
Українська школа: дефініції,
метафори й метаморфози
(на прикладі шкільного курсу історії)
- 229 **Євген Ніколаєв**
Вища освіта в полоні
неефективної спадщини

Хай мовчать трипрокляті росії?..

Євген Лір

Уявімо дівчинку. Назвімо її Яриною (одразу перепрошую в усіх Ярин, хто читає цей текст). Ярина народилася в Україні, ніколи не бачила СРСР. Здобула освіту українською мовою в українській школі — не знаючи, чи закінчить вона одинадцять класів, чи дванадцять, а чи взагалі десять, чи запровадять обов'язкові тести замість іспитів до вишу, ким був Іван Мазепа — зрадником чи героєм; чи дійсно Голодомор був трагедією для нашого народу (як розповідають у школі), а чи приводом для жартів (як по телевізору); якому підручнику з історії вірити — часів Вакарчука чи часів Табачника, — але, врешті-решт, довчилася. Утім, у старших класах Ярину дедалі менше цікавлять заняття й дедалі більше — малювання. До цього в неї справжній талант. Батьки, вчителі, однолітки — усі суголосні в тому, що малює вона добре.

Неважливо, як далі складається доля Ярини: університет чи тимчасова робота, стосунки чи самотність, та чи та музика у плеєрі. Головне, що через кілька років вона помічає оголошення: українське видавництво шукає ілюстраторів для дитячих книжок. Ярина надсилає резюме. І її беруть. Видавництво дає їй роботу мрії, і наступні кілька років Ярина малює енциклопедії для діточок.

А тоді ілюструє «Азбуку днр».

Нам невідомо, чому Ярина це зробила. Особисті погляди, брак грошей, якісь маніпуляції з боку замовника — жодна причина не здатна виправдати колаборантку, а тому й занурюватись у цей аспект нашої історії не варто. Цікаве інше.

«Азбука» виходить друком, ім'я і прізвище Ярини великими літерами вписано під іменем автора — якогось чергового росіянина, чия родина нетерпляче чекає на «гробові». Так само ім'я Ярини вказане на звороті українських книжок, які вона ілюструвала. І ці книжки й далі продають в українських книгарнях, онлайн і офлайн. 24 лютого росія вкотре нападає на Україну, прикриваючись захистом тієї самої «днр», чию «Азбуку» ілюструвала Ярина. Але її книжки продовжують продавати в українських книгарнях. У липні 2022 року, майже через пів року після повномасштабного вторгнення, Ярина ілюструє продовження праці терористичної думки — так звану «Азбуку Херсона». Знову з іменем ілюстраторки на обкладинці. Її книжки продовжують продавати в українських книгарнях.

Бо у Ярини немає совісті, а в Україні — інституту репутації.

Лише після скандалу в соцмережах і точкових звернень до конкретних продавців твори колаборантки нарешті зникають з продажу. Український видавець квапливо видаляє всі згадки про Ярину із сайту та божиться, що ніяких контактів із нею не мав. Невдоволених читачів просто ігнорує.

Описана ситуація настільки архетипна для українського культурного простору, що не складно вивести алгоритм:

Культурний діяч співпрацює з росіянами → це жодним чином не впливає на його робочі зв'язки в Україні → про це дізнається громадськість → від діяча хутко відмежовуються колишні колеги, а маркетплейси прибирають його продукт після прямих звернень громадян.

Ви можете підставити під цю схему десятки кейсів. Російський ритейлер, що вільно продавав у найбільшій електронній книгарні країни романи про бойових шахтарів, котрі воюють зі злими укронацистами. Мережа *Wildberries*, що (майже) відкрила продаж футболок із Путіним верхи на ведмеді та принтом «я русский». Масовий вихід на український ринок російської «Альпіни», що до того видала книжку інтерв'ю з Путіним. Десятки сумнівних крамничок з асортиментом «Азбуки» та «Махаона» із заниженими цінами. Упевнений, усі читачі цієї книжки стикалися бодай з одним схожим випадком у нашому медіапросторі впродовж минулих восьми років.

Утім, в усього цього переліку є важливий нюанс: однозначність суспільної реакції. Так,

Свого не цураймось: кількасот слів про недооцінені резерви української літератури

Ростислав Семків

На одному українському літературному фестивалі в 2018 році відбулися три знакові події: зустрітися з охочими до читання приїхали український письменник із Нью-Йорка Василь Махно, американський поет ірландського походження, лауреат Пулітцерівської премії 2003 року Пол Малдун і російський критик та літературознавець Дмитрій Биков. Як ви думаєте, хто викликав найбільше зацікавлення в публіки? Аудиторія перших двох нараховувала приблизно по 50 осіб. А послухати мудрування останнього прийшло понад 200. Чому так? Щось таке особливе говорив російський критик? Аж ніяк — багато тривіального сказав. Напевне, справа в іншому: в головах отих читачів досі вгвинчено малоросійський комплекс — мовляв-от, приїхав

чоловік із самої Москви, то, вочевидь, промовлятиме найважливіші істини. Нічого дивуватися, в колоніальній і ще довгий час у постколоніальній культурі завжди так: метрополія продовжує завдавати удару, диктуючи правила вислову та спотворюючи уявлення про дійсне.

Власне, уявлення про «вищість» імперської культури є наслідком тривалих зусиль із нав'язування колонізованим «столичної» моди вкупі з рівночасними приниженням та навіть ліквідацією всього, що такому нав'язуванню протистоїть. А найкращі тексти колонізованої культури метрополія намагається поглинути й присвоїти, пропонуючи їх публіці як екзотичні колоніальні товари (драсте вам, Ніколай Гоголь).

Відтак і виникає ситуація, коли свого, зокрема літератури, не знають та й не особливо хочуть знати, адже наперед переконані в слабкості й нецікавості всього українського. Школі не особливо вдається переконати у зворотному: спосіб викладання літератури досі спонукає більшість учнів хіба виробляти ефективні навички ухиляння від читання. Відповідно, стан обізнаності більшості наших співгромадян із рідною літературою можемо загально оцінити як «дрімучий».

Література, котра вижила

Тимчасом українська література має принаймні одну феноменально потужну рису: це література, що зуміла перетривати виняткові репресії впродовж останніх трьох століть, коли інші національні літератури, навпаки, ставали на ноги й лавиноподібно